

מטח כבד של אש ארוכת טווח

למרות ההבדל הסמנטי הגדול בין טווח למטח, מדובר בשתי מילים קרובות מאוד מהבחינה הדקדוקית

טווח

גם המילה "טווח" נמנית עם המילים היחידאיות שהבקיעו את דרכן לעברית החדשה במאמצים רבים. הפעם לא מדובר במילה מקראית או משנאית או ארמית, אלא במילה ממדרש אגדה. אולם, כרגיל, הכול מתחיל במקרא. לאחר שאברהם מגרש את הגר מספר הסופר המקראי: "ותלך ותשב לך מנגד, הרחק כמטחי קשת, כי אמה, אל

אראך במות הילד; ותשב מנגד, ותשא את קלה ותבך" (בראשית כא, טז).

הבלשנות המודרנית גוזרת את המילה מהשורש טח"ה המצוי גם בערבית - בין היתר במשמעות של "הרחקה". לפי הפרשנות הזאת הגר התרחקה מבנה מרחק שעובר חץ במעופו כדי לא לחזות במות בנה. מדרש האגדה בראשית רבה פרשת וירא נג, יג יצר מהמילה "כמטחי" את השורש טח"ח: "אמר רבי יצחק כמטחי קשת - שני טוחים בקשת

מטח טילים | המילה מטח היא חידוש מאמצע שנות ה-40 של המאה שעברה

ד"ר אשר שפיר
בלשן, עורך ומתרגם. מתמחה בלשון
העברית ובסוציולוגיה של הלשון. חיבר
את מדריך העריכה "ניסוח בעברית"

(או שטח) וגם לציון זמן כמו בביטוי "השקעה לטווח הארוך". מאוחר יותר נוספו עוד מילים - כמו מרחב ותחום - לציון מרחק (או שטח) וזמן - כנראה בהשפעת המילה האנגלית רבת המשמעויות range.

מטח

המילה מִטָּח היא חידוש מאמצע שנות ה-40 של המאה שעברה. בעיתון "על המשמר" מ-10 בדצמבר 1947 כתוב: "הם המטירו עוד מרחוק מטח אש רובים ומקלעים". ב-1948 יצא לאור רומן של יגאל מוסינזון "מי אמר שהוא שחור" ובו מופיע הביטוי "מטח יריות". המשקל של השם הזה (כמו גם מִשָּׁט, מִקָּס) הוא בעייתי מאוד מהבחינה הדקדוקית. אבן שושן מנקד מִטָּח - לפי ההגייה המקובלת. הבעיה היא שזהו משקל של שמות מגזרת פ"נ כמו מִכָּר (השורש נכ"ר) ומִבָּט (השורש נב"ט). לעומת זאת מִטָּח וכן שתי המילים שנוצרו בעקבותיה - מִשָּׁט ומִקָּס - נגזרות משורשים בגזרת ע"ו (טו"ס, שו"ט, טו"ח).

כדי ליישב את הקושי יש המנסים לגזור את מִטָּח מהשורש טח"ח. בן יהודה, למשל, גוזר את הפועל "הטיח" שראינו בסעיף הקודם מן השורש הזה במשמעות "זרק". באותו האופן ניתן גם לטעון שמִשָּׁט נגזר מהשורש שק"ק. הפרשנות הזאת אינה מופרכת לחלוטין, שכן במקרא מצויים השורשים טח"ה, טו"ח, טח"ח במשמעויות רבות, אולם דוד פלס "בלשונו לעם" תשי"ז פוסל את הפרשנות הזאת. לטענתו, מדובר בחילופי גזרות ויש לגזור את המילה "מטח" מגזרת ע"ו. במילים אחרות: נוצר כאן משקל חדש שמילותיו הן מגזרת הע"ו, אך הן מנוקדות כמו מילים מגזרת פ"נ.

"מילון ההווה", הדוגל בגישה הנורמטיבית (התקנית), אינו מקבל את הפרשנות של דוד פלס ומנקד מִטָּח, כמו מִכָּל - כפי שראוי לנקד מילה מגזרת ע"ו. הבעיה היא שאיש אינו הוגה כך. לכן יש לאמץ את מסקנתו של דוד פלס שנוצר כאן משקל חדש שבו "התחפשה" גזרת ע"ו לגזרת פ"נ או ע"ע.

- מיל", כלומר הפירוש הוא שהגר התרחקה שני טווחים מבנה כדי לא לראות במותו וכי מדובר במרחק של מיל אחד. הדעה המקובלת היא שמיל אחד היה שווה כ-900 מטר, ולכן "טווח" לפי הפרשנות הזאת הוא מידת מרחק שערכה כ-450 מטר. הפרשנות הזאת אולי אינה מדויקת מהבחינה הדקדוקית, שהרי "כְּמִטָּחִי" נגזרת, קרוב לוודאי - כפי שכבר צוין - מהשורש טח"ה, אך הודות לה קיבלנו את השורש החדש טו"ח.

רש"י, לעומת זאת, אינו משתמש במילה "טווח" כמו רבי יצחק במדרש האגדה, אלא במילה "טיחה" (אולי זאת הייתה הגרסה במדרש שלפניו). הוא כותב שמשמעות המילה "כְּמִטָּחִי" היא "כשתי טיחות", כלומר שני טווחים, ככתוב במדרש. השורש של טיחה הוא כמובן טו"ח (כמו במילה "ריצה" מן השורש רו"ץ), וממנו - כך מסביר רש"י - נגזר הפועל "הטיח", שמשמעותו היא "זרק" כמו בביטוי "הטיח דברים" - גם הוא מהתלמוד. השורש טו"ח נמצא גם בערבית במשמעות של "רחוק".

בהמשך מסביר רש"י את תוספת הווי"ו במילה "כְּמִטָּחִי" על סמך הדוגמאות של "בְּחִיגִי הַסֵּלַע" (משורש חג"ה) ו"קָצְוִי אֶרֶץ" (משורש קצ"ה).

אנו רואים אפוא שהפרשנים גוזרים את המילה הקשה הזאת כמעט מכל השורשים האפשריים המכילים את האותיות "ט" ו"ח" (רד"ק מוסיף עוד שורש - טחו"ה).

לאחר רבי יצחק (שהיה אמורא מהדור השני, דהיינו מהמאה ה-3 לספירה) לא נעשה שימוש במילה "טווח" עד שנות ה-30 של המאה ה-20, אז החלו להשתמש בה באצ"ל ובהגנה. את המילה חידש - על פי עדותו - המשורר יונתן רטוש כשערך את הספר "האקדח" שהוציא האצ"ל ב-1936 (מחבריו הם דוד ריאל ואברהם "יאיר" שטרן). בחוברת בשם "ניהוג כיתת רגלים: מורה דרך לסמלים המפקדים כיתות רובאיות ומקלעיות", שיצא לאור ב-1939 בהוצאת "לנוטר" ותורגמה מאנגלית, מופיעה המילה בפרק שכותרתו "מרגמות": "מרגמה יורה פגז עד לטווח מקסימלי של 1,500 ירד".

בחוברת "אימוני שדה" מ-1941 כתוב: "המרחק לפתיחת האש יהיה לרוב מטווחים גדולים יותר מאשר 400 מטר".

בעיתונות הופיעה המילה לראשונה בעיתון "דבר" ב-18 במרס 1940. בכתבה שכותרתה "המפציץ" נכתב המשפט הזה: "תכונותיו העיקריות של המפציץ הן: טווח (מרחק) פעולה מאכסימלי". היה צורך להסביר את המילה בסוגריים כיוון שלא הייתה מוכרת.

יהודה גור ב"מילון עברי" מ-1946 מביא את המילה ומגדירה "ירייה, שילוח חיצים מן הקשת". המשמעות של מרחק אינה מופיעה בו. יש לציין ש"טווח" הייתה המילה הראשונה ששימשה גם לציון מרחק

"טווח" הייתה המילה הראשונה ששימשה גם לציון מרחק (או שטח) וגם לציון זמן כמו בביטוי "השקעה לטווח הארוך". מאוחר יותר נוספו עוד מילים - כמו מרחב ותחום - לציון מרחק (או שטח) וזמן כנראה בהשפעת המילה האנגלית רבת המשמעויות range